

4. Számunkra a *Kossuth-emigráció* sorsa szolgáltatja a legtöbb tanulságot. A turini remetesztű élete végén keserűséggel állapította meg: „A magyar emigráció sem nem pótolódott, mi ki nem halt, sem elvei nem jutottak érvényre, hanem elállott, elpárolgott, mint a kámför, omlatlanul...” Erdemes röviden megvizsgálni a Kossuth-emigráció felbomlásának ezt az állagát évtizedes folyamattal.

A világségi fegyverletétel után a menekültek többsége Orsovánál hagyta el az országot. Ennek két útja volt: csónakon át a Dunán Szerbiába, vagy a török fennhatóság alatt álló román ide, amelynek határait Orsova közelében egy patak jelölte. Az utóbbi biztonságosabb útnak szott. Kossuth Lajos – kétnapi orsova tartózkodás után – hintóba ült és szürkületkor elindult a „sola” véget nem érő homtalanság felé. A határparak közelében tartózkodó menekültek felismerték a hintó utasát és a nép megindult vezetője után. Amikor a patak hídján áldutbögött a kocsi, egy korszak zárult le Kossuth Lajos és a magyar nép életében.

A Kossuth-emigráció első állomása ugyanaz a Vídin volt, ahol 150 évvel korábban a szultán Thokóly kunok seregének a szálláshelyét kijelölte. Fiala János honvéd ezredes így emlékezett vissza emlékiratában az első napok hangulatára:

„Szomorú látvány volt nézni a lerongyolódott, kiéhezett szabadsághősöket. Némelyiket a láz kínozza. Maguk elé bámulnak és néznek a semmibe. Teljes közöny lett úrrá rajtuk.”

A vidini magyar táborban kezdetben mintegy háromezer katona és ezer polgári személy menekültre. Így Hausláb császári tábornoknak könnyű dolga volt, amikor azzal a feladattal érkezett Vídinh, hogy a büntetéség ígérével hazacsábítsa a tábor lakóit. A menekültek nagy része – a rendelkezésükre bocsátott hajkon – hazaindult, mintegy félezen maradtak csak Kossuth mellett. Még a fel beállta előtt átszállították őket Vídinhől a természet által jobban védett Sumlába. Az 1850. január 26-án ott készült felmérésben 492 személy szerepel, közülük 180 tiszt, 260 közelegény, 44 asszony és 8 gyermek. Ez a szám nem foglalta magában a lengyel és az olasz legió tagjait. További csökkentést jelentett a menekültek lelszámában 1850 február közepén a mohamedán híre áttért katonák: 3 tábornok, 63 tiszt és 172 közelegény elszakadása Kossuthéktól. Közülük 216 volt magyar, 15 olasz és 7 lengyel. Csoporítukat Sumlából a szíriai Aleppóba irányították. Közülük többen magas katonai rangot értek el: Guyon tábornok, Kund pasa a damaszkuai. Kohlanan ezredes, Ferik Fejzi pasa pedig a szintmai helyőrség parancsnoka lett. Kmetty tábornok Kunsztid pasa néven vett részt a krími háborúban. Guyon a krími háborúban már az ázsiai török hadsereg főparancsnoka volt, hamarosan azonban udvari int-rékké áldozta lett. 1856-ban, 44 éves korában megmérgezték. Az isztambuli angol katonai temetőben lévő síján a következő felirat olvasható: „Itt nyugszik gróf Guyon Richard török főtábornok, Frankonon ivadéka. Angolhon szülötte, Magyarhonon vitéze.”

Vajon igazságos volt-e a „renegát” bélyeg, amit az áttérték homlokára ütöttek emigráns honfiaink? Ok nem vallási, hanem politikai menekültek voltak, így csak politikai elveik feladásával követhettek volna el ártulást. Ennek ellenkezője történt: azért tértek át színlég a mohamedán hitre, hogy harcolhassanak elveikért és hazájukért az Oroszország elleni háborúban. Öket tehát nem sorolhatjuk a megalkuvó emigránsok közé.

Meg kell emlékeznünk viszont egy különösen harcos emigránsról: Bárdy őrmesteről, aki-nek keresztnevet sapos nem jegyezte föl a krónikás. Ez a Bárdy híresen nagy erejű ember volt, aki az emigráció első hónapjaiban azzal csillapította elkeseredését, hogy Konstantinápolyban minden útjába kerülő orosz és osztrákot megvert. Allandó botányai miatt csak egyetlen isztambuli magyar tartotta vele a kapcsolatot: báró Orbán Balázs. Tőle tudta meg Bárdy, hogy a császári udvar – egy Jasnagy nevű mérmök vezetésével – fegyveres horvát merénylőket küldött Sumlába. Az őrmester azonnal Kossuthhoz sietett és tájékoztatta a fenyegető veszélyről. A sumlai pasa le akarta tartóztatni a horvát maratócokkat, az osztrák konzul azonban – mint békés disznokereskedőket – védelmébe vette őket. Az állig felfegyverzett harminak Kossuth házával szemben szálltak meg és fenyegető magatartásukkal igyekeztek menekülésre késztetni az emigráns vezetőket. Útközben ugyanis – diplomáciai bonyodalmak kockázata nélkül – állthattak volna csapatát nekik.

Ezekben a tervekben fontos szerepet kapott *Dembinszky Tiudár* őrnagy felesége, aki már a vidini táborban Kossuth közvetlen környezetéhez tartozott. *Fiala János* ezredes így emlékezik vissza naplójában erre a kapcsolatra: „Kossuth társaságában volt D. grófnő is. Hogy ezen

szamaritánus asszonynak mennyire sikerült őt felvidítani, nem tudhatam meg sola, csak annyit tudok, hogy midőn Kossuth felesége megérkezett, D. grófnő hirtelen Konstantinápolyba utazott.”

A horvát harminak vezetője, Jasnagy ismerte Dembinszkyne bizalmas viszonyát Kossuthal és arra számított, hogy a grófnő rá tudja venni a kormányzót a menekülésre. Feltehetően, hogy az asszony megértült, amikor az ongyilkosok megjelennek Sumlán és hogy ne kelljen teljesíteni Jasnagnak tett ígértét, bevetet jelentett. Tény, hogy három évvel később, amikor Dembinszkyne hamis utlevéllel Pestre utazott, a bécsi titkosrendőrség főnöke mentette meg a letartóztatástól, igazolván, hogy Sumlán kitűnő szolgálatakat tett az osztrák ügynőköknek.

A kormányzó környezetéhez tartozó titkeket bántotta, hogy Dembinszkyne miatt botrányos hírek keringtek Kossuthról. Még az olyan előkelő gondolkodású emigráns vezetők sem tartották ártalmatlannak ezt a kapcsolatot, mint Mészáros Lázár. 1850 januárjában, egy háromtagú tiszti küldöttség kereste fel Kossuthot és kérte, hogy a legújabb kárvárbotányait marit távolítsa el Sumláról Dembinszky Tiudar. László Károly – a kormányzó titkára – ezt írta erről naplójában: „Dembinszky Tiudar, e mindent eladni kész, jellemelen egyén volt az, akinek deli temető, ifjú, szép, bájos neje Vídinh óta mélyen tisztelt kormányzó úr homlokáról a fájlalom és a bú komoly ráncait lesimogatta, s a hontalanság keserű poharát kissé édesítgette...”

Kossuth a tisztek kétségére beleegyezett abba, hogy Dembinszky a lengyellegióhoz, feleségét pedig Konstantinápolyba küldjék. László Károly ekkor ezt jegyezte fel naplójában: „Szeretve tisztelt, sőt inádot kis-istenetől szegény honunknak eltávozott azon veszélyes színt, ki ingegő bájaival és csáljaival Magyarhonban nyomor között bujkáló nejet s állása fontosságát vele színe feledtette...”

Dembinszky Tiudar nevével elsősk között hajózott át Amerikába, ahol jövevői pénzén pipa-üzletet nyitott a Broadway-n, ami hamarosan csödbe jutott. Dembinszkyne korán megöveztegyütt és második férje, az ugyancsak Kossuth-emigráns *Rombauer Tiudár* mellett, magas korú élt meg. Mint az amerikai St. Louis város tekintélyes matróhája halt meg az 1920-as évek elején.

A Kossuth körüli spiclik közül a legismertebb személyiség *Egressy Gábor* színmész volt, aki a vidini táborban elsőként jelentkezett becsúgásra Jasnagnál és eről kezdve mindent Kossuth ellen lázított. Bár távollétében, mint volt kormánybiztos halála utólétek, már 1850 szeptemberében hazatért, ahol – az emigrációban kifejtett ártuló tevékenységéért – amnesztiában részesült és a színpadra is visszatért.

Bach belügyminiszter a szabadságharc elfojását követő évben százezret forintot fordított az egész kontinenset behálózó ügynökhalálzatra, ahonnan négyezer jelentést kapott. A nyugat-európai magyar emigráns hírekről Párizsból Csemáoni Lajos, Londonból Varga István, Brüsszelből pedig Bangya János őrnagy tájékoztatta Bécsset. Az is kiderült, hogy 1852-ben a Magyar-országra utazó Dembinszkynek Bangya szerzett hamis utlevélet és ő értesítette a pesti rendőrséget érkezéséről. Azt persze nem tudhatta, hogy Dembinszkyne személyében egy „köllegánót” ártul el, akit a bécsi titkosrendőrség főnökének utasítására sietve kiengedtek a pesti börtönből.

A Kossuth-emigráció ártulói – akárcsak az elmúlt évtizedekben a 3/3-as ügynők – nem gondoltak arra, hogy idővel minden titkos levélár ajtaja megnyílik, leleplezve az utókor előtt a gyászmagyarakat.

Ez természetesen csak egy vékony réteg volt, az emigránsok túlnyomó többsége, ha nem is ragaszkodott mereven ’48-as elveikhez, nem vált ártulová. Az viszont tény, hogy Kossuth kivételével, idővel a szabadságharc színe minden emigrációba kényszerült vezetője megtalálta a hazavezető utat. Andrásy Gyulából miniszterelnök, majd külügyminiszter, Klapka tábornokból és Putszky Ferencből képviselő lett, sőt a kiegyezés után Perczel Mór és Túr István tábornok is a kormány szolgálataiba állt. Szemere Bertalan ’48-as miniszterelnök is hazatért, igaz, elborult elmével.

Alig találunk olyan ’48-as politikai vezetőket, aki emigrációban halt meg, mint Mészáros Lázár hadügyminiszter, az író Jósika Miklós, vagy Kossuth legnősegsőbb társa, Ilhász Dániel ezredes. Itt kell még megemlítenem az 1851-es összeesküvés egyik főszereplőjét, Rózsáfy Mátyásnak a nevét, aki New Yorkban őrizte a lángot és akkor is fanatikusan kitartott Kossuth eszméi mellett, amikor már minden emigráns barátja hazatért. Mint az amerikai polgárháború